

Снежана Пешић
самостални истраживач
(Београд)
snezana.pesic@live.com

Оригинални научни рад
UDC: 821.411.21.09:398
821.163.41.09:398
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2022.41.88.2>

АРАПСКЕ ПОСЛОВИЦЕ СА ПОДРУЧЈА САХАРЕ И СРПСКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ, ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ

Наш рад покушава да дефинише ту танану нит која повезује народно благо двају сасвим различитих народа. Ту везу истражујемо кроз упоређивање арапских пословица, насталих на усијаном песку Сахаре, међу камилама, бубама, шкорпијама, забележених у усменом предању муслимана, и српских народних умотворина, спеваних у зеленој Шумадији, у питомим долинама и шумарцима, уз гусле, изговараних можда у пола гласа, да не чују Турци, устима српског православног домаћина.

Основни циљ нашег рада је да кроз анализу арапских пословица са подручја Сахаре истражимо особености овог вида народног стваралаштва, нарочито оних лингвокултуролошке природе у поређењу са српским народним пословицама, те да на основу тога предложимо њихову тематску класификацију. Други циљ истраживања јесте да кроз поређење успоставимо еквиваленцију између арапских и српских пословица. У случајевима у којима се еквиваленција није могла успоставити, понудили смо конкретна преводачка решења која би била од користи будућим преводиоцима са арапског језика.

Кључне речи: пословице, изреке, народно стваралаштво, поређење, еквиваленција, преводачка решења

Our work aims to define the delicate thread that connects the national treasures of two entirely different peoples. This connection is explored through a comparison of Arabic proverbs, which emerged in the scorching sands of the Sahara among camels, insects, and scorpions, recorded in the oral tradition of Muslims, and Serbian folk songs, which are, on the other hand, sung in the lush greenery of Šumadija, within its gentle valleys and forests, accompanied by fiddles and were perhaps uttered in hushed tones, aimed at avoiding the ears of the Turks, and conveyed through the mouths of traditional Serbian Orthodox hosts.

The main goal of our work is to analyse the distinct characteristics of this particular type of folk creativity from the Sahara region, specifically those aspects related to linguistics and culture. This analysis is conducted in comparison with Serbian folk proverbs, and our intention is to suggest a thematic classification for them. Additionally, our research seeks to establish an equivalence between Arabic and Serbian proverbs by means of comparison. In instances where establishing equivalence proved to be challenging, we have put forth specific translation solutions. These proposed solutions are intended to assist future translators working with the Arabic language.

Key words: Proverbs, sayings, folk creativity, comparison, equivalence, translation solutions

УВОД

Као што Ж. Ковачевић у предговору о свом речнику *Лажни ђријатељи у енглеском језику: замке дословној преводјења* истиче, „пословице нема смисла дословно преводити“, и даље: „Једино има смисла потражити у другом језику одговарајућу пословицу. То није једноставно, јер нема могућности претраживања по било којем заједничком формалном критерију, већ се морају по смислу и идеји прегледати све расположиве пословице на другом језику, како би се нашла она која највише одговара. Како пословице представљају акумулирано искуство и мудрост народа, могу се најчешће у другом језику наћи оне које, по правилу другачије, изражавају исту идеју, одговор на неку животну ситуацију, општеприхваћену истину или мудар савет“ (Ковачевић 2009: 17–18). Управо то смо и покушали да урадимо, одредивши као приоритет нашег рада, с једне стране, истраживање особености, пре свега лингвокултуролошког карактера, арапских пословица са подручја Сахаре и, с друге стране, да понудимо тематску класификацију ових пословица.

Кроз поређење са српским народним пословицама покушаћемо да успоставимо еквиваленцију између арапских и српских пословица, а у оним случајевима када је то немогуће, да понудимо конкретна преводилачка решења која би била од користи будућим преводиоцима са арапског језика.

Сама чињеница да се ради о упоређивању народног блага два потпуно различита народа са два, такође, потпуно различита поднебља, одредила је методолошки оквир овог рада, у коме је усвојен поступак приказивања најинтересантнијих пословица народа са подручја Сахаре кроз превод са арапског језика и директног упоређивања са српским народним пословицама, које је Вук Караџић сакупио и делимично објавио или је спремио за објављивање. Српске пословице узете су из збирке *Српске народне њословице и друје као и оне у обичај узете ријечи* из 1836. То су пословице које је Вук забележио од Филипа Вишњића, Тешана Подруговића, старца

Милије и тако је темељито, савесно и са таквим смислом за лепоту обавио тај свој посао, да све што је рађено у том смислу после њега, не прелази оквир пуке допуне. Оне су састављене архаичним језиком, онако како их је Вук записао, а да бисмо што успешније применили метод компаративне синтетичке анализе, трудили смо се да у преводу са арапског бирамо управо такве речи и будемо што ближе тој архаичној, аутентичној ноти коју просто подразумева ова врстанародних умотворина, о било ком народу да је реч. Уколико бисмо потражили евентуална претходна истраживања ове врсте, наћи ћемо да их није било. Такође, треба констатовати да превода пословица у арапско-српским речницима нема, што све указује на иновативност нашег рада.

У овом контексту треба поменути једну књижицу под насловом *Око чује, ухо види* (Божовић 2016). Књижица представља аутентичну збирку мудрих прича, пословица и изрека из арапског народног, усменог предања, које је приређивач Раде Божовић изабрао и превео са арапског језика. Она нам отвара врата раскошне усмене традиције у Арапа у виду, за ухо и ум, пријатних прича, које су дошле из древне прошлости, и које баштине сву мудрост овог поднебља.

Пустињски народ тј. арапски народ у Сахари са собом је са Арапског полуострва донео своје народне пословице и приче, обичаје, традицију, свој живот и стил живљења, своје шаторе и камиле, чак и своје обичаје у вези са водом и бунаром. Овај народ је у Сахару стизао у сеобама, неке од њих догодиле су се у далекој прошлости, а неке касније. Породице су се мешале и формирала су се нова племена од старих заједница, као што су Алхуса, Сунанкаи, Текрур и Фулан, а међу заједницама које су се последње формирале као изворно арапске је племе Бену Хисан. Као што су се мешале заједнице, тако су се мешали и стари и нови арапски дијалекти и формирали су се дијалекат Туарега, дијалекат Хисана, дијалекат Алхуса и дијалекат Фулана. Ови дијалекти су се мешали, међусобно се приближавајући и прожимајући, тако да се може наићи на неку реч, нпр. у језику племена Хисан, која је нејасна и неразумљива, али је зато јасна и разуме се у језику Туарега и сл. Исто се може наићи на реч у језику Туарега, која је изворно чиста арапска или ћете наићи на реч у језику Фулана, која већ постоји код Туарега и даље, у књижевном арапском.

Ако желите да упознате неки народ или неку од нација, на вама је да се упознате са књижевним стваралаштвом тог народа, поезијом и прозом, музиком, народним изрекама, причама, умотворинама. Своја животна искуства пронаћи ћете лако у стваралаштву тих народа, у некој изреци, краткој причи, стиху.

Велика пустиња далеко је од Арапа на Истоку, али и од Арапа северне Африке. Она се одвојила од своје матице живећи полуизоловано од културе центра и од печата Оријента и створила је код себе један чист арапски ентитет. Створила је за себе начин ширења знања и културних достигнућа,

који, готово да је потпуно аутентичан, а сигурно је ближи исламском духу у раним фазама него овом времену у којем ми сада живимо.

Народ са подручја Сахара широко је отворен за све своје припаднике, он има школе у које иду сви, и богати и сиромашни, сви седе, читају, једу у тим школама и сви заједно раде за њихову добробит и без икакве надокнаде.

Правно-теолошка знања, религија, хадиси, арапска књижевност, приче о пророцима и Божјем посланику, историја племена, њихови ратови, народне умотворине у облику поезије и прозе, све то налази се у рукописима који су забележени и чувају се по шкрињама ових породица већ стотинама година. Не нестају, не продају се, нити се купују. То представља један од именитеља породице и нема никаквих сметњи да се са тим упозна свако ко жели, или да се добије примерак или копија под условом да се сачува оригинал и да се не износи ван шатора.

На тај начин живи култура пустиње у њеним најдаљим просторствима, чиста и без икаквих примеса, далеко од спољних утицаја, црпећи своје корене из класичног арапског језика и из арапске књижевности пре ислама и из доба раног ислама. У Сахари се могу срести људи, жене и млади који знају му'алаке напамет, који знају напамет диване свих преисламских песника.

Сахара има приче о природној средини и о свакодневном животу. Природна средина Сахаре је наставак природне средине пустиње Арапског полуострва, тако да су то исти обичаји и једна иста традиција, и много народних умотворина дошло је управо од Арапа који су се доселили са Полуострва. Они их говоре на језику пустиње и у њих су утиснули тајне филозофије Арапа са Арапског полуострва или са севера Африке. У Сахару су се током безбројних година сливале и у њој чувале на стотине народних умотворина, кратких прича и приповедака.

І ДЕО: НАРОД ПУСТИЊЕ У СВОЈИМ ИЗРЕКАМА

У Сахари постоје све врсте људи као у другим друштвима, ту има храбрих, часних, има великодушних и грамзивих, кукавица, има јаких и слабих, мудрих и глупих, брзих и спорих... Све њих је са свим различитостима народ забележио у својим изрекама, стиховима, причама и казивањима. У овом делу налазе се изреке које се казују у пустињи о важним особама на различитим положајима, али и о обичним људима са свим њиховим врлинама и манама.

1) Ахмед се уздао у најближу родбину која га је изневерила.

فالش احمد من يغدروه ليحيات

По значењу одговара српској пословици: *Не веруј ни најрођенијем.*

2) О кукавичлуку: *Сила на роба!*

غزى العبيد

Изрека се односи на војску која је дошла да отме камиле од покорених црних робова. Кажу да се освајачка војска скупила да отера камиле, али нису смели да иду ноћу од страха, а ни дању бојећи се да их неко не види. Ова изрека се користи за сликовит опис кукавице. Одговара по значењу српској пословици: *Ласно ти је на слабијеј ударити* или *Ласно је покрај чаша јунаком бити* или *На сиротиној сваком је лака рука*.

3) *Смеј се, Хараши!*

ضحكت ولد الخراشي

Хараши је човек из пустиње са великим устима, којег је видео француски господар, па је мислио да се он њему смеје и тражио за казну 100 јагањаца од њега да би га ослободио. Касније је, међутим, он њему украо те јагањце и тако повратио свој иметак.

Одговара српској пословици: *Ко се задњи смеје, најслађе се смеје*.

4) *Појоди роб оно чему се господар смеје*.

بظت عبد ما تضحك صاحبه

Ова се пословица говори на северу Африке. Значење је: господар не треба да се смеје свом робу, јер га може задесити иста судбина.

Одговара српској пословици: *Свака бајина има два краја*.

5) *Љубоморнији си од саме племените тосиође!*

أغبر من شريفة نفسه

Кажу да је је госпођа, ако је племенита, јако љубоморна на свог мужа. Могла би по значењу одговорати новијој изреци: *Прави се већи каћолик од Паје*.

6) *Шири од Бинт Лахђури!*

أوسع من بنت لحجوري

Кажу да је ова Бинт Лахђури била у другом стању и кад је дошло време да се породи, дете је испало из ње на земљу док је ходала, а да то није ни знала, и тако је настала ова изрека.

Овој изреци би могле одговорати српске: *Широко ти поље! Како ти грајо!*

7) *Камила Бинт Ванас!*

جمال بنت الوناس

Бинт Ванас је девојчица из пустиње која је чувала своју камилу и из страха да је не изгуби, везала јој је улар, за реп, тако да се камила цео дан окретала око себе саме. Изрека се односи на оног ко се врти у затвореном кругу.

Могла би одговорати српској изреци о врзином колу.

8) *Султаново уво је дуљачко!*

إذن السلطان طويلة

Значење: султан има своје уходе које му преносе вести из удаљених места.

Одговара српској пословици: *Има свуда своје очи/уши*.

9) *Пастѝрово одушевљење!*

طرب الراعي

Пастир је на почетку био одушевљен својим послом и радовао му се, а како је време пролазило, то му је постајало досадно. То се каже за оног који је изгарао на нечему, а затим више не.

Одговара делимично нашој пословици: *Свако чудо за ѝри дана.*

II ДЕО: ПУСТИЊСКЕ ЖИВОТИЊЕ У ИЗРЕКАМА

Сахара је пуна разних животиња и инсеката. Неке од тих животиња су питоме, као што су камиле, овце, коњи, магарци, мазге, пси и мачке. Друге су дивље, као што су газела, жирафа, вук, шакал, пустињски медвед и друге. Ове животиње ћемо наћи у народним умотворинама из пустиње у различитим улогама, са различитим мотивима и у различитим поређењима.

Људи који живе у Сахари стављају у уста својим животињама разне приче и казивања, облаче им, по својим обичајима и традицији, оно што они облаче и причају о њима као да су део тог народа, који се плаши оног чега се и људи плаше, воли оно што људи воле, радује се ономе чему се радују људи у Сахари и љуте се на оно на шта се љути и пустињски човек.

1) *Биков рої ниѝи ѝага ниѝи сѝоји ѝраво.*

قرن الفلواط لا يطيح ولا ينطح

Односи се на бика којем се рог искривио тако да му се залепио за уво. Кажу за такав рог: Нити је крив, нити прав.

Изрека се односи на човека од којег нема ни штете ни користи.

Можда одговара српској изреци: *Ниѝи смрди, ниѝ мирише.*

2) *Предњим койиѝима ниѝи најред ниѝи назад.*

كيف الكراع القدامية لا تحك ولا تصك

Животиња, нарочито камила, магарац, крава и друге, својим предњим ногама нити може да додирне тело, нити се брани њима.

Ова изрека се каже за човека који не тера на зло нити доноси добро, према томе, значење може бити исто као код претходне изреке.

3) *Онај ко се ѝлаши, даће свої коња.*

اللي خاف يعطي فرسه

Коњ је оно што је најдраже човеку пустиње и Арапину уопште. Ако страхујеш, страх ће те нагнати да даш коња.

Могући еквиваленти ове изреке су: *Чеїа се ѝлашиш, ѝо ће ѝи се и десиѝи* или *Сѝрах је већ ѝола несреће.*

4) *Ако ѝе неко мноїо ѝледа, ѝоїледај му иза леђа сѝаго.*

اللي تريا لك خرص رقبة امرأه

Ако те неко много хвали, погледај прво његово стадо, ако има много стокe, онда говори искрено, у супротном, лаже.

Можда по значењу ова арапска одговара српској пословици: *Не веруј пријатељу за шријезом, нејо на врашима од шамнице.*

5) *Газела умире у својој пустињи.*

لغزال يموت في جديبه

Тј. газела не напушта своје станиште, макар то била неплодна пустиња. Изрека се односи на љубав према домовини, завичају.

Одговара српској изреци: *Ако је и колиба, наша је или И кљусе и јо-вече шежи на свој завичај.*

6) *Вук пре овце у шор.*

الذئب الذي يسبق لغنم للمراح

Изрека се односи на оног ко је брз и који прстиже ствари и одговара српској изреци: *шрчашти прег руду.*

7) *Побеже овца!*

خروف المرحل

То се односи на овце у каравану тј.ону која не може да се смири ни на камили док путује на њеним леђима. Наиме, камиле често, нарочито кад се каравани журе, на својим леђима у великим плетеним корпама носе ситну стоку, нпр.овце, козе и сл.

Можда би приближно значење имала српска пословица: *Ошшиша да му ноје виде јуш.*

8) *Лейим речима ћеш придобити лавицу.*

بالإحسان تحلب اللب

Еквивалент је српска пословица: *Лейа реч јвоздена враша ошвара.*

9) *Загавиће њешла збој зрна жиша.*

يخنق الديك على الحبة

Изрека се односи на цицију тј. циција ће задавити петла да би из његовог кљуна извукао зрно жита које је прогутао.

И српско народно стваралаштво има врло сличну пословицу: *Из ока ће ти извадити.*

10) *Све медведове овце!*

أشياه قرفاف

Кажу да је медвед убио три овце, а кад су га питали за њих, он им је рекао:

Једну сам убио зато што је добила пролив и разболела се.

Друга је добила пролив, па је такође цркла.

Трећа је добила пролив, па сам је убио због тога.

Једном речју – све из истог разлога.

Ова изрека се користи за оног ко надугачко и нашироко прича о нечему што се може краће рећи.

Најбоље одговара српској изреци: *Од Кулина бана, али у одређеним контекстима и: Меље као воденица или Млаши руком ко кобила рејом или Млаши празну сламу.*

11) *Јаши камилу која ће блајосиља!*

أجمل اللي يترك لك الدهر اركب عليه

Значење је да треба поступати према својим могућностима.

Одговара српској пословици: *Према љуберу се ваља и љружии.*12) *Украшће залoјај од ѓазеле!*

يسرق جرة لغزال

Газела је позната по будности и опрезу и ова изрека се употребљава за вештог лопова који успе да украде залoгај из уста газеле.

Одговара српској изреци: *Украшће ши залoјај из уста!*13) *Орлов век.*

عمر النسر

Под овом изреком подразумева се дуговечност, јер орлови дуго живе.

Одговара српском народном поређењу: *Сшар као Библија! Машор као камила!*14) *Хода као врана!*

مشية الغراب

Кажу да се врани свиђало како хода голуб, па је желела да га имитира и тако је заборавила како она треба да иде и почела да се гега у ходу.

Одговара српској пословици: *Ко се дружи с оним ко му не љриличи, снаћи ће ѓа зло.*15) *Као миш у вајри!*

حال الفار في النار

Каже се за човека који је у лошој ситуацији.

Одговара српском народном поређењу: *Као на вајри или Пече се на шхој вајри или Као бос ѓо шрњу.*16) *Орлица је ѓсу исувише близу да би је ѓојео.*

قلادة الكلب أقرب إليه من أن يأكلها

Каже се за особу која неће нашкодити свом ближњем.

Одговара српској изреци: *Гајии змију у недрима.*17) *Као кад корњача доји своју децу!*

رضاعة الفكرون لأبنائه

Корњаче не доје своје младе и ова изрека се каже за оног ко не мисли на свог ближњег.

Одговара српској изреци: *Као шринаестио шрасе или Мари за њеѓа као за лањски снеѓ.*18) *Кучкина бриѓа за њену децу.*

رفدة الكلبة لأولادها

Кучка носи своју штенад у зубима, али тако да их не повреди зубима.

Ова изрека описује нежност и топлину, које сигурно да постоји у свим језицима света. Може да одговара српској изреци: *Чува ѓа као очи у ѓлави.*

III ДЕО: ОБИЧАЈИ И ТРАДИЦИЈА У ПУСТИЊИ

Песме, приче и умотворине обилују обичајима и традицијом пустиње. У ову категорију наше класификације спадају народне пословице из пустиње које пустињска заједница карактерише као кључ њихове личности који је отвара у књижевности те заједнице.

1) *Са два срца!*

قطاع القلبين

Каже се за мушкарца који носи оружје, али нема муницију. Он се плаши непријатеља, али се и непријатељ плаши њега, зато што мисли да он има муницију.

Каже се за оног који је дволичан.

2) *Ко ти је браћо, њај је браћо твоја браћа.*

منهو خوك خو خوك

Одговара српској пословици: *Браћо браћо на јаму води, али у јаму не меће.*

3) *Добро је оно које долази од самог човека.*

الخير خير من أهله

Тј. онај ко је добар, узвраћа добрим.

Делимично одговара српској пословици: *Учини добро, не кај се; учини зло, надај се.* Такође: *Добро се добрим враћа.*

IV ДЕО: УПУТСТВА И ПОУКЕ О ПРАВОМ ПУТУ

Пустињски људи сматрају своју пустињу школом и своје шаторе одељењима те школе у којима младе генерације добијају своје прве подуче. Деца се упућују у непознанице пустиње, у напасање стоке, у то како да пронађу воду, како да знају путеве кретања итд. Уче их како да јашу камиле и како да се опходе према њима. Уче их части, храбрости, достојанству и поштовању ауторитета. У пустињском друштву сваки појединац зна своје место и не грешу у томе нити прелази његове границе. Они су то ути-снули у своје приче, песме и изреке.

1) *Већа њријока од свој коријо.*

الفرع اللي أكبر من واده

Изрека се употребљава за онога ко уздигао изнад својих предака.

Може да одговара нашој: *Не њрави се већи кањолик од Паје!*

2) *Шоја ше се шиче!*

ذاك ما يعينك

Односно не треба се мешати у оно што те се не тиче.

Делимично одговара српској пословици: *Ћуши и ледај своја њосла!*

Не ѡрај нос у шућа њосла!

3) *Више осећаш нејо шњо радиш.*

أكثر حسه من فعله

Каже се за оног ко много прича, а мало ради.

Одговара нашој изреци: *Многио прича, мало ради* или, делимично, *Ко многио збори – или многио зна или многио лаже.*

4) *Говори оном ко разуме шѝа товориш!*

كلم من يفهم لكلام

Одговара нашој изреци: *Паметном достѝа.*

5) *Паметѝ је Агамовом сину највећи иметѝак.*

لين ابن آدم حسيه

Значење је да оно што човек има у глави његова вредност, не његово порекло и преци.

Одговара нашим пословицама: *Пѝица ѝо ѝерју, а човјек се ѝо бесједи ѝознаје* или *Људи се ѝо ођелу среѝају, а ѝо ѝаметѝи ѝраѝе.*

6) *Сваки разлоѝ има свој разлоѝ.*

كل علة و علتها

Тј. за све постоји разлог, све је предодређено.

Може одговарати српској пословици: *Свака књиѝа има своју судбину.*

7) *Палмину сенку види само онај ко је далеко од ње.*

ظل النخلة لا يراه إلا البعيد عنه

Каже се за оног човека у чијем добру уживају само они који су му најдаљи, а лишени су га његови најближи.

Делимично одговара нашој пословици: *Најѝора свиња увек ѝоједе најбољу јабуку.*

8) *Улази између ѝрске и сѝабљике.*

يدخل بين القشرة والعود

Каже се за оног ко залази у оно што га се не тиче.

Одговара потпуно српској пословици: *Ко међе ѝрсиѝ међу ѝуђа враѝа, оѝкинуће му.* Или: *Ко ѝраѝи ѝуђ ѝосао, свој заборавља.*

9) *Сиѝи не зна за ѝлагноѝ.*

إيش عارف الشعبان للجيعان

Потпуно одговара нашој изреци: *Сиѝи ѝлагном не верује.*

10) *Ко је без дуѝа, ѝај је без иметѝка.*

اللي بلا دين بلا رزق

Изрека каже да човек треба да позајмљује од других људи и они да позајмљују од њега, јер је то суштина иметка и напретка.

Одговара нашој пословици: *Ко даје, имаће.*

Ова пословица у дословном смислу, иначе, потпуно је супротна српским пословицама о дугу, које имају сасвим различиту поруку, нпр. *Дуѝ је зао друѝ.*

11) *Почистиѝи ѝре неѝо шѝо кажеш!*

خمم قبل كلامك

Значење је да треба размислити прво пре него што се нешто каже.

Одговара нашој изреци: *Исиѝеци, ѝа реци,* а готово је истоветна срп-ка пословица: *Најѝре исиѝрег своје куће ѝочистиѝи.*

V ДЕО: ПОРЕЂЕЊА И БЛАГОСЛОВИ

Људи који живе у пустињи су као и други народи света, и као и други Арапи: много воле да пореде ствари једне са другима. Тако кажу: „Храбрији од тог и тог...“, „Већа кукавица од тог и тог...“, „Виши од тог и тог...“, „Слађи или горчи од тог и тог...“ итд. Исто тако, они имају благослове прерасле у изреке, које се употребљавају у свакодневном обраћању и говору.

1) Бунар без гна!

بئر أبلا قعر

Одговара нашој изреци: *Руја без гна!*

2) Ијла љала у море!

إبرة طاحت في البحر

Каже се за изгубљену ствар.

Одговара нашој изреци: *Ијла у љласџу сена!*

3) Извесније од сахране!

أعين من اجنازة

Каже се за нешто што мора бити. Одговара нашој изреци: *Мора само да се умре.*

4) Врелије од Сунца с оноја свеџа!

أحر من شمس لآخرة

Каже се кад је много вруће. Одговара нашем поређењу: *Врело је као у Паклу.*

5) Више се шеџа од љонича камила.

أرجل من كسب

Изрека се односи на оне који много ходају, јер су узгајивачи камила стално у покрету.

Приближни еквивалент: *Само да му ноје виде љуџ.*

6) Нема веће шџеџе од камиљеџ млека!

أخسر من لبن الرحيل

Изрека се односи на размажено дете. Наиме, камиље млеко после извесног времена више није добро да се пије, зато што они који их јашу не могу да га пију током путовања и оно се у тако дугом временском периоду поквари.

Одговара нашим изрекама: *Не зна шџа хође; Хођу ово, неђу оно.*

7) Плаши се своје сенке.

أذل من بو الدريقات يخاق من ظله

Иста оваква пословица постоји и код Срба.

8) Жеднији од љалме!

أعطش من الكارور

Палмин плод се једе, па човек ожедни од ње.

Одговара нашој изреци: *Жедан као земља!*

9) Више једе од џумора.

أوكل من أجنكر

Изрека се односи на врсту тумора који напада ноге и изазива велики свраб, користи се за оног ко много једе или ко је много досадан.

Одговара нашој изреци: *Као зла красџа.*

10) *Више воде њије од њешчане гине!*

أشرب من زيره

Песку никад не може бити довољно воде, ма колико сипали на њега. Изрека се користи кад неко претерује, значи *превршиши меру.*

11) *Бржи од најбрже муње!*

أشطر من أبرق

И ми имамо веома слична поређења, нпр. *Бржи од свеџлосџи! Бржи од муње!*

12) *Размеће се размакнуџим ѡредњим зубима!*

أترش من حبة الفلجة

Каже се за оног ко се размеће, кочопери, односно *ѡрави важан, ѡува кожух.*

13) *Са мање ѡара неџо нечасна жена.*

أطيح يد من حوبارة نفسع

Нечасна жена има мало новца кад је отерају мушкарци који су је користили.

Срби на тему сиромаштва и пропасти имају сасвим другачија поређења: *Сиромашан као црквени миш или Го као ѡишџољ или Нема ѡа шака јага!*

14) *Крив као лук*

أعوج من قوس

Поређење се користи кад је нешто много криво.

Одговара нашем поређењу: *Крив као ѡудало!*

15) *Боље неџо шџо живи зрно жиџа.*

أصلح من عيش تمشالت

Одговара нашој изреци: *Живи као бубреџ у лоју.*

16) *Надуо се као слон.*

فيل امرسل

Ко једе со, тај се надује, а слон кад једе со, постаје још већи него што јесте. Изрека се употребљава кад је неко огроман.

И ми имамо слична поређења: *Оџроман као слон или Велики као кућа или Широка као лађа и сл.*

17) *Боље ѡише од анђела.*

أكتب من الحفظة

Изрека се односи на дар писања.

Слична је нашем поређењу: *Речи су му као бисери.*

18) *Прецизнији од ѡрна.*

أدق من تادريص

Изрека се односи на једну врсту биљке која има оштре бодље што лако и прецизно продиру у тело. Ми имамо поређење, донекле слично, у којем се помиње трн: *Ошџар као ѡрн.*

19) Сан мушавої!

حلم الأبيكم

Ова изрека се односи на нешто што је тајанствено, несхватљиво, немогуће, јер мутав не може да исприча своје снове.

Можда делимично одговара српским пословицама које говоре о немогућем: *Да је баба dega! Да је шваћи ко зјаћи, и врана би кошуљу носила. Да је сћећи ко шћо рећи, сви би боїаћи били.*

20) Дрво йошйали дрво.

عود يقدر عود

Мисли се на то да дрва, када се баце у ватру, упале једно друго.

Потпуно одговара српској пословици: *Покрај суха дрвеша и сирово изјори.*

21) Мањи од длаке на језику.

أقل من زغب اللسان

То се каже кад нечега има мало, тј. за оно што је мање од длаке на језику, пошто длака на језику не постоји. Одговара нашој изреци:

Мањи од макової зрна.

22) Дебљи од бубрејової лоја.

أسمن من شحمة كلوة

Каже се за дебљину, јер је бубрег увек у слоју масти.

То је ауторово објашњење ове пословице, али сматрамо да се паралела може повући и са српском пословицом: *Живи као бубреј у лоју!*

23) Мекши од власи косе.

أرق من الزغب

Ова изрека односи се на тананост, нежност, мекоћу.

Одговара по значењу нашем поређењу: *Танана као влаји шраве, или као жићо, или као срна.*

VI ДЕО: ИЗРЕКЕ ТУАРЕГА

Изреке Туарега на берберском језику наводе се са упоредним преводом на арапски, пошто је језик Туарега потпуно посебан и аутентичан и нема сличности ни са једним дијалектом племена која насељавају Велику афричку пустињу.

1) Вода је безбедношћ!

أمان ايمان

المعنى: الماء أمان

Односно, мисли се: *Вода је највеће блајо!*

2) Коса на глави не осећа хладноћу.

وار أوفري بين امزادين يالهي

المعنى: شعر الرأس لا يشعر بالبرودة

Ова изрека се користи за човека који не слуша савете и поуке.

Одговара српској шаљивој изреци: *Мисли, све шћо лећи, шћо се једе.*

- 3) *Плашљивији од јаребице.*
 أهرج من حبشة
 معنى كلمة أهرج: أجبين
 Изрека се односи на кукавичлук.
 Одговара српској изреци: *Плашљив као зец.*
- 4) *Ђелава ѓлава ѓошћује уши.*
 سيغان وان كوز ايت مازوجن
 المعنى: احترام القرع للأذنين
 Изрека се користи кад хоће да се исказе огромно уважавање.
 Ова пословица има везе са српским пословицама о поштењу, нпр.
Пошћење је равно са живошом или *Човек се ѓо образу ѓознаје.*
- 5) *Браш богашији од шебе увек ће ше ѓошцењиваши.*
 اناك كي او جرن بلي ورك ابتدج
 المعنى: أن الأخ الأغنى منك يحتقرك دائما
 Одговара српској пословици: *Овца је вучје шћене дојила и узгојила*
 или *Храни куче да шће уједе.*
- 6) *Рука у рукавици не ѓори.*
 أفوس إي لان اسكف وار ايرق
 المعنى: اليد بالقفاز لا تحترق
 Одговара нашој пословици: *Неће куче на куче* или *Врана врани очи*
не вади.
- 7) *Ма колико да си ойрезан, шћрићеш шћешу код шћирана.*
 اوكل لاكل وار هينت ناهاغين
 المعنى: مهما كانت يقظتك لا بد من الخسارة في بلاد ظالمة
 Одговара нашим пословицама: *Чије јуне, оноћа и уже* или *Чија сила,*
шоћа и ѓравда.
- 8) *Ко нема нишћа, не шћреба да се одмара.*
 أري ويرينيل هازد وار اينس
 المعنى: من لا يملك شيئا يجب أن لا يستريح
 Може да одговара нашој пословици: *Ко рано рани, две среће ѓраби.*
- 9) *Пиј ѓорко да не би ѓио још ѓорче!*
 ما يسقي المر إلا الأمر منه
 Одговара српској пословици: *И од ѓореѓ има ѓоре* или, понекад, *И наѓ*
царем има цар.
- 10) *Постани туђинац, па слажи!*
 إيمن انباهو وار ماقرن واديفلن إيجيج
 المعنى: تغرب واكذب
 Ова изрека значи да ѓуди које познајеш не могу да те слажу.
- 11) *Ко не чува нишћа, нема ни да ѓокаже нишћа.*
 ماما دكس وار إي تقر
 المعنى: من لا يحفظ شيئا لا يستطيع اظهار شيء
 Изрека се односи на шћедљивост.
- 13) *Руѓа за слеѓца!*
 حفرة الأعمى

Ова изрека се користи за оног ко не може да уради нешто како треба, јер слепац ископа рупу, али никад не погоди да пљуне у њу, него ван ње.

Одговара нашој изреци: *И слепац би јојодоио!*

ЗАКЉУЧЦИ

У теорији превођења обично се издвајају три начина превођења пословица (Ивир 1984: 136–139):

1. Преводни еквивалент је пословица:

а) која има исто значење и сличан израз. У овом случају еквиваленција се постиже на највишем нивоу: чувају се и прагматика, и садржај, и форма изреке. Констатујемо да у нашем корпусу оваквих примера међу обрађеним пословицама и изрекама има врло мало: *بو الدريقات يخاق من ظله أذل من* *Плаши се своје сенке.*

б) која има исто значење и различит израз. Пример за то јесте арапска народна изрека: *أقل من زغب اللسان* (*Мањи од глаке на језику*), којој по значењу одговара наша изрека: *Мањи од маковој зрна.* У овом случају еквиваленција се постиже на nižем нивоу: чувају се прагматика и садржај изреке.

Када пословица језика оригинала нема еквивалент у језику превода могућа је примена два поступка:

2. Преводни еквивалент је дослован превод компонената оригиналне пословице. У бројне језике управо оваквим превођењем продрле су пословице других народа, цитати из Библије, дела грчких и римских писаца, бајки, басни, књижевних дела (Ивир 1984: 138).

На овај начин читалац може наслутити „пословичност“ реченице, односно чува се сликовитост пословице. Будући да је за добар превод минималан захтев успостављање еквиваленције на прагматичком нивоу, односно успешно преношење комуникативне поруке, овај поступак примењујемо само онда када смо сигурни да ће порука коју садржи пословица дословним превођењем бити потпуно јасна читаоцу. О таквом преводу могли бисмо говорити, рецимо, код туарешке пословице *Посџани џуђинац, ја слажу!* (*إيمن انباهو وارماقرن واديفلن إيجيج*) – ова изрека значи да људи које познајеш не могу да те слажу.

У супротном, примењујемо следећи поступак:

3. Преводни еквивалент је неутрална реченица која представља опис прагматичког елемента пословице, њеног значења, поуке. Оваквим преводом губи се пословична сликовитост, а еквиваленција је постигнута на најнижем нивоу. На пример, израз *لعب أقرشى* (дословно: *мацина иџра*) повезан је са причом о мачки која се толико занела игром, да је угинула на ивици бунара од жеђи. Еквивалентне

изреке у српском језику нема, дослован превод не би био довољно јасан, дакле, преостаје само дескрипција кроз коју се преноси значење, поука изреке.

У сваком случају, а поготово онда када у језику превода нема еквивалентних пословица, преводилац самостално доноси решења с обзиром на контекст, улогу пословице у тексту, њену културолошку функцију, евентуалне игре речи, те перспективу даљих истраживања видимо у анализи начина преношења пословица у постојећим преводима арапске књижевности на српски језик.

Покушали смо да у нашем раду помогнемо преводиоцима да се на најбољи начин изборе са преводилачким изазовима превођења пословица, односно да лакше пронађу еквивалентне пословице у српском језику. У том смислу наше истраживање може представљати основу за израду арапско-српског глосара народних пословица.

Литература

- Божовић Раде, *Око чује, ухо види – старе арапске леџенде, мудре приче, пословице и изреке*, Београд, Завод за уџбенике, 2016.
 [Božović Rade, *Oko čuje, uho vidi – stare arapske legende, mudre priče, poslovice i izreke*, Beograd, Zavod za udžbenike, 2016]
- Ивир Владимир, *Теорија и техника превођења: уџбеник за III и IV разред средње образовања преводилачке струке*, Сремски Карловци, Центар „Карловачка Гимназија“; Нови Сад, Завод за издавање уџбеника, 1984.
 [Ivir Vladimir, *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za III i IV razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*, Sremski Karlovci, Centar „Karlovačka Gimnazija“; Novi Sad, Zavod za izdavanje udžbenika, 1984]
- Ковачевић Живорад, *Лажни пријатељи у енглеском језику: замке дословног превођења*, Београд, Албатрос плус, 2009.
 [Kovačević Živorad, *Lažni prijatelji u engleskom jeziku: zamke doslovnog prevođenja*, Beograd, Albatros plus, 2009]

Извори

- Караџић Вук, *Српске народне пословице и друге као и оне у обичај узете ријечи*, Цетиње, Народна штампарија, 1836.
 [Karadžić Vuk, *Srpske narodne poslovice i druge kao i one u običaj uzete riječi*, Cetinje, Narodna štamparija, 1836]
- Танасковић Дарко, *Ислам доџма и живои*, Београд, Српска књижевна задруга, 2008.
 [Tanasković Darko, *Islam dogma i život*, Beograd, Srpska književna zadruga, 2008]
- Alqašat Mohamad Said, *Al-amtalu al-šaabiyya fi al-sahra*, Bejrut, Šerika al-multaqa li-l-tibaati wa al-našri wa al-ilani, 1996.
 Magniyya Galib Yusuf, *Al-amtalu al-šaabiyya al-libiyya*, Tripoli, Al-daru al-gamahiriyya li-l-našri wa tawzii wa al-ilani, 1997.

- Almisurati Ali Mustafa, *Al-mugtama al-libi min hilala amtalihi al-šaabiyya*, Tripoli, Daru al-kutubi, 1967.
- Buh Abdusalam Kadir, *Al-amtalu al-libiyya*, Benghazi, Daru al-našri wa al-tibaati, 1970.
- Haqiq Mahmud, *Al-amtalu al-libiyya*, Tripoli, Al-šerika al-ama li-l-našri wa al-tawzii wa al-ilani, 1978.
- Alnuweyri Ahmed, *Min turati al-šaabi*, Tripoli, 1974.
- 'Abd al-Sami' Muhammad Ahmad, *Al-Ma'agim al-arabiyya*, Al-Qahira, Dar al-fikr al-araabi, 1969.
- Abu al-Barakat', *Nuzha al-alibba fi tabaqat al-udaba, Tahqiq: Abu al-Fadl Ibrahim*, Al-Qahira, 1960.
- Abu Zeyd Mahmud, *Al-luga fi-l-taqafa wa al-mugtama*, Daru al-kutub, 1988.
- 'Amidi, Sayf al-Din, *Al-Mubin fi šarh ma'ni alfazal-hukama wa al-mutakallimin, Tahqiq: Hasan al-Šafi'i*, Al-Qahira, 1983.
- 'Atiq 'Abd al-'Aziz, *Fi al-balaga al-'arabiyya. 'Ilm al-bayan*, Bayrut, Al-Taba'a al-taniya, 1971.
- Bučan Daniel, *Poimanje arabizma*, Zagreb, Mladost, 1980.
- Corbin Henry, *Islam u Iranu III*, Sarajevo, Bemust, 2000.
- Dayf Šawqi, *Al-Balaga. Tatawwur wa tarih*, Al-Qahira, 1965.
- Fahuri Hanna, *Tarih al-adabi al-arabi*, I-II, Al-Qahira, 1953.
- Farabi Abu Nasr, *Ara' ahl al-madina al-fadila*, Al-dar al-misriyya li al-ta'lif wa al-targama, 1965.
- Farabi Abu Nasr, *Kitabu al-wahid wa al-wahda, Tahqiq: Mihsin Mahdi*, Al-Daru al-Bayda, 1989.
- Farahidi al-Halil, *Mu'gam mustalahat al-nahw al-arabi, Tahqiq: Gurg 'Agbd al-Sami Hani Tabiri*, Bayrut, Kutub Lubnan, 1990.
- Gabiri Muhammad 'Abid, *Bunya al-aql al-arabi, Markaz dirasati al-wahda al-arabiyya*, Bayrut: Al-Taba'a al-rabi'a, 1992.
- Gabrieli Frančesko, *Arapska književnost*, Sarajevo, Svjetlost, 1985.
- Grozdanić Sulejman, *Na horizontima arapske književnosti*, Sarajevo, Svjetlost, 1975.
- Hašimi Al-Ahmad, *Gawagir al-balaga fi al-ma'ni wa al-bayan wa al-badi'*, Al-Taba'a al-taniya, 1978.
- Morris James Winston, *Orijentacije. Islamska misao u svjetskoj civilizaciji*, Sarajevo, El-kalem, 2001.
- Naqdi Al-Arif, *Al-luga al-'arabiyya banaa-fusha wa al-'ammiyya*, Magalla Magma' al-'ilm al-'arabi, 1975.
- Ragihi al-'Abduh, *Fikh al-luga fi al-kutub al-'arabiyya*, Dar al-ma'rifa al-gami'iyya, 1990.
- Ramadan 'Abd al-Tawwab, *Al-madhal ila 'ilm al-luga wa manhig al-baht al-lugawi*, Al-Qahira: Al-Taba'a al-taniya, 1958.
- Sa'ran Mahmud, *'Ilm al-luga. Muqaddima li al-qari' al-'arabi*, Daru al-fikri al-'arabi, Al-Taba'a al-taniyya, 1992.
- Wafi 'Ali 'Abd al-Wahid, *Fiqh al-luga*, Al-Qahira, Al-Taba'a al-hamisa, 1962.
- Wafi, 'A., *Naša'a al-luga 'inda al-insan wa al-tifl*, Misr, Nahda, 1970.
- Zamahšari Abu al-Qasim, *Al-Mufassal fi al-nahw*, Bayrut, Našr, Hamza Fath Allah, Taba'a musawwara, 1972.
- Zayd' 'Abd al-Rahman, *Mustalahatu siyasiyya*, Al-Sunna, 1990.

Snežana Pešić

ARABIC PROVERBS FROM THE SAHARA REGION AND SERBIAN FOLK PROVERBS – EXPLORING SIMILARITIES AND DIFFERENCES, SEEKING TRANSLATION EQUIVALENTS

Summary

The study is structured into six thematic chapters or sections. The introduction offers a concise overview of the geographical and climatic background in which this folk art originated. The research delves into the analysis of Arabic proverbs from the Sahara region, subsequently comparing them with Serbian folk proverbs. The primary objective was to identify translation equivalents within this realm of folk creativity, particularly by drawing parallels between Arabic and Serbian proverbs. In cases where such equivalence could not be established, the study presents specific translation solutions aimed at aiding future Arabic translators. The conclusion of the paper provides pertinent insights to support translators of folk art in making informed and independent decisions.

Key words: proverbs, sayings, folk creativity, comparison, equivalence, translation solutions